

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΑΛΙΟΣΕΝΙΤΣΑ (Ελευθέρι Θεσπρωτίας)

Από το Μάρκο Θάνο

*«Στο βουνό ψηλά εκεί
είν' εκκλησιά ερημική.
Το σήμαντρό της δεν χτυπά
δεν έχει ψάλτη, ούτε παπά».*

Όταν, μικρό παιδί, διάβαζα στο αναγνωστικό του Δημοτικού Σχολείου αυτούς τους στίχους, εμένα ο νους μου πήγαινε στην Παναγία της Παλιοσενίτσας, που ήταν ψηλά στο βουνό, μακριά από το χωριό μας. Με συγκίνηση και ευλάβεια σκεπτόμουν την Παναγία της Παλιοσενίτσας και με την παιδική αφέλεια νόμιζα ότι ο ποιητής είχε γράψει τους στίχους αυτούς έχοντας κατά νου αυτό το εκκλησάκι.

Αν και ήξερα πως στα βουνά, στις περιοχές των χωριών μας, υπήρχαν και άλλα ερημοκλήσια, όμως εγώ στεκόμουν ευλαβικά με την σκέψη μου στην Παναγία της Παλιοσενίτσας και προβληματιζόμουν γιατί να την λέει «ερημική» αφού μπορούσε να την λέει «ιστορική».

Από μικρός, λοιπόν, έτσι έβλεπα την Παναγία της Παλιοσενίτσας και έτσι την σκέπτομαι και σήμερα ακόμη. Ναι, είναι μακριά από το χωριό, στα βουνά, μα δεν είναι «ερημική». Είναι πράγματι μια «ιστορική» εκκλησία.

Η μακαρίτισσα η γιαγιά μου, που είχε γεννηθεί γύρω στο 1850 και πέθανε το 1960, μου έλεγε ότι η Παναγία της Παλιοσενίτσας είναι το μοναδικό «κτίσμα» που σώζεται από το Παλιό χωριό, την «Παλιοσενίτσα». «Λέγαν οι παλαιότεροι», μου έλεγε η γιαγιά, «Πως το χωριό Παλιοσενίτσα υπήρχε πριν να τουρκέψει η Ήπειρος, πριν να πέσει η Πόλη...» (εννοούσε πριν από την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453 μ.Χ.).

Τα λόγια αυτά της γιαγιάς μου, μαρτυρούν πόσο παλιά είναι η Παναγία της Παλιοσενίτσας, έστω και αν με την πάροδο του χρόνου γκρεμιζόταν, καμιά φορά από τις κακοκαιρίες και ξανά χτιζόταν από τους πιστούς της γύρω περιοχής. Άλλες μαρτυρίες λένε ότι η Παναγία της Παλιοσενίτσας πρωτοχτίστηκε το 1200 μ.Χ.

Εγώ θυμάμαι την «Παναγία της Παλιοσενίτσας» ένα ή δύο χρόνια πριν από το 1940, που μας κήρυξαν τον πόλεμο οι Ιταλοί. Έχω όμως ζωντανές ακόμα τις εικόνες από την περίοδο της κατοχής: Μια μικρή εκκλησία, με δύο μικρές πόρτες, που οι μεγάλοι έσκυβαν για να περάσουν μέσα... Μια πόρτα στην Δυτική πλευρά προς την Νότια γωνία και μια πόρτα στην Νότια πλευρά προς την Δυτική γωνία. Το δάπεδο ήταν μισό υπόγειο και έπρεπε να κατέβεις τρία σκαλιά από την εξωτερική επιφάνεια της μιάς ή της άλλης πόρτας. Δύο παραθυράκια,

χωρίς τζάμια, δεξιά και αριστερά όπως κοιτάμε προς το «Ιερό». Δύο καντήλες κρέμονταν δεξιά και αριστερά από την «Ιερά Πύλη». Δεξιά και αριστερά κοντά στα παραθυράκια δύο «Μανουάλια», δηλαδή τσίγκινος ταβάς γεμισμένος με άμμο και στηριζόμενος με καρφιά στην κορυφή ενός χονδρού ξύλου, μήκους περίπου 1,50 μ. και πάχους 10 – 12 εκατοστών. Τα «Μανουάλια» στηρίζονταν όρθια επίσης με ξύλινη τρίποδη βάση. Η σκεπή, σάπια ξύλα (γριντιές, καδρόνια και σανίδες) και από πάνω, σπασμένα παλιά κεραμίδια «μουσκλιασμένα», ή λεπτές πέτρινες πλάκες. Τα καντηλάκια νύχτα – μέρα αναμμένα, με λάδι που πάντα υπήρχε στις 3 - 4 μποτίλιες δεξιά και αριστερά από τα «Μανουάλια», και που τα γέμιζαν «φλιτζάνι - φλιτζάνι» οι πιστοί χωριανοί, είτε πήγαιναν για τούτο από το χωριό, είτε βρίσκονταν τσοπαναράιοι στην γύρω περιοχή της Παλιοσενίτσας.

Ναι, έκαιγαν νύχτα και μέρα τα δύο καντηλάκια της Παναγίας με λάδι που ενώ δεν είχα αρκετό για το σπίτι, όμως πάντα τα έβρισκαν για την Παναγία, έστω κι αν αυτό το λαδάκι ήταν κάποτε σκέτη «μούργκα».

Στην Παλιοσενίτσα, στην γύρω περιοχή, ζούσαν τα παλαιότερα χρόνια πολλοί τσοπάνηδες, που είχαν για καθημερινή τουςσχόλη την φροντίδα για τα ζώα τους και το άναμμα των καντηλιών της Παναγίας. Την συνήθειά τους αυτή δεν την άλλαξαν ούτε στα δυστυχημένα χρόνια της Κατοχής.

Θυμάμαι καλά, πως στις μεγάλες εκκλησιές που ήταν μέσα στα χωριά μας μπορεί να πήγαιναν πολλοί άνθρωποι κάθε Κυριακή και να άναβαν πολλά κεριά και καντήλες, μα τις άλλες μέρες, ούτε πήγαινε κανείς, ούτε τα καντήλια φώτιζαν! Όμως στην Παναγία της Παλιοσενίτσας πάντα θα πέρναγαν μερικοί είτε διαβάτες, είτε γεωργοί, είτε τσοπάνηδες, της περιοχής, κάθε μέρα, για να «ασπαστούν» την εικόνα της (!) και να «ανάψουν» το καντηλάκι της! Είναι λοιπόν αυτό, που με κάνει από μικρό παιδί να πιστεύω πως η Παναγία της Παλιοσενίτσας δεν μπορεί να χαρακτηριστεί «ερημική». Πάντα υπήρχαν και υπάρχουν άνθρωποι κοντά της. Υπάρχουν αυτοί που είναι ακόμη στα χωριά μας, υπάρχουμε και εμείς με την καρδιά και την σκέψη μας όσα χρόνια κι αν πέρασαν από τότε που έχουμε ξενιτευτεί, όσο μακριά κι αν η μοίρα μας, μας έχει πάει.

Εκεί στην Παναγία της Παλιοσενίτσας γυρίζει η σκέψη μου πολύ πίσω, και με συγκίνηση θυμάμαι τα παιδικά μας χρόνια, δικά μου, των αδελφών μου, ξαδέλφων μου και άλλων φίλων και χωριανών μου! Μας στέλνανε οι μεγαλύτεροι να δούμε, «μήπως ξεχάστηκαν και δεν άναψαν, σήμερα τα καντηλάκια της Παναγίας...».

Μικρά βοσκόπουλα και βοσκοπούλες όταν ερχόταν τα πρωτοβρόχια του φθινοπώρου και έβρισκαν αδιόρθωτες τις καλύβες μας, τρέχαμε μέσα στην μπόρα για να προστατευτούμε από την κακοκαιριά μέσα στο εκκλησάκι της Παναγίας. Οι μεγάλοι έμεναν κοντά στο κοπάδι,

έξω στα αστροπελέκια, ενώ εμείς ξενυχτάγαμε πολλές φορές μέσα στην Εκκλησία για να προστατευτούμε από την βροχή, από το κρύο και από τις αστραπές ακόμη. Η Γλυκειά, η Αγία, η Θεϊκή Μορφή της Εικόνας της Παναγίας!, που την βλέπαμε με ευλάβεια και την ασπαζόμασταν, μας εμπνύχωνε και μας έδινε δύναμη. Είχαμε την αίσθηση της ασφάλεια μέσα στην εκκλησία αυτή, έστω κι αν δεν υπήρχαν πόρτες και παράθυρα για να προστατεύσουν από το κρύο, έστω και αν οι σταλαγματιές πέφτανε σαν βροχή μέσα στην εκκλησία, από την σκεπή με τα αραιωμένα από τους ανέμους κεραμίδια της, και τα σπασμένα από την κακοκαιρία, όσα από αυτά είχαν μείνει (κεραμίδια ή πλάκες)!!!

Όταν βρισκόμασταν κάτω από την σκεπή της Παναγίας δεν είχαμε την αίσθηση του κρύου, ούτε ότι γινόμασταν μούσκεμα από τις σταλαγματιές...

Αν σήμερα έβλεπε ένας πολύ ξένος αυτή την σκηνή, θα την νόμιζε κομμάτι από ταινία κινηματογράφου... και ίσως θα έλεγε, ότι αν πλημμυρίσει η εκκλησία τα «παιδιά» θα πνιγούν, ενώ κοιμούνται γλυκά σε αυτό το υπόγειο...

Κι όμως, θυμάμαι πολύ καλά πως η εκκλησία ποτέ δεν πλημμύριζε! Το νερό της βροχής, αφού άλλαζε στην σκεπή την πρώτη κατεύθυνση στις στάλες της για να περάσει σαν μεγάλες σταλαγματιές μέσα στη εκκλησία, έπεφτε μετά στο δάπεδο, και μέσα από τις ραγισμένες πλάκες απορροφιόταν από το έδαφος. Και άφηνε την εντύπωση μετά την βροχή πως το δάπεδο ήταν μουσκεμένο, διότι κάποιος το έπλυνε. Και θα προσθέσω εδώ, ότι κάποτε την πλέναμε την εκκλησία, κουβαλώντας νερό από το «πούσι Τόροβα» (πηγάδι), που βρίσκεται περί τα χίλια μέτρα πιο δυτικά, ψηλά στην Ανατολική πλευρά του βουνού «Κρασιά».

Η Παναγία της Παλιοσενίτσας γιορτάζει την Παρασκευή αμέσως μετά το Πάσχα, την εβδομάδα της Δικαινησίμου, δηλαδή την Παρασκευή της «Ζωοδόχου Πηγής».

ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΑ ΕΘΙΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΓΙΟΡΤΗ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΑΛΙΟΣΕΝΙΤΣΑ

Επειδή βρίσκεται πολύ μακριά από το χωριό, ο παπάς και οι πιστοί ξεκινούσαν πολύ πρωί από το χωριό για να φτάσουν στην εκκλησία, όταν ο ήλιος θα είχε ανέβει 2-3 οργιές πέρα στην Ανατολή. Πολλές οικογένειες πήγαιναν από την προηγούμενη βραδιά στην Παλιοσενίτσα και ξενυχτούσαν στις καλύβες των συγγενών ή γνωστών τσοπάνηδων της περιοχής.

Οι προετοιμασίες την παραμονή της γιορτής στο αποκορύφωμά τους. Κάτω στο χωριό προγραμματισμός κατά οικογένεια και κατά ομάδες, ποιος θα ανέβει στην εκκλησία και ποιος θα μείνει για τις

δουλειές στο χωριό. Ένας ή περισσότεροι έπρεπε να πάνε στην Παναγία. Μακάρι να μπορούσαν να πήγαιναν όλοι χωρίς εξαίρεση. Οι δουλειές όμως δεν το επέτρεπαν.

Ήταν πολλοί αυτοί που ζήτηγαν από τον αρχηγό της οικογένειας να πάνε την ημέρα του Πάσχα με τα ζώα τους, για να έχουν σειρά να πάνε την Ημέρα της Παναγίας στην Παλιοσενίτσα.

Στα χωριά μας, από την ημέρα του Πάσχα μέχρι την Κυριακή του Θωμά συνήθιζαν παλιότερα να γίνουν «βλάμηδες» ή «μότρουμες» (Αδελφοποιτοί). Μα περισσότερο προτιμούσαν να γίνουν την ημέρα της γιορτής της Παναγίας στην Παλιοσενίτσα.

Οι τσοπάνηδες της περιοχής προετοίμαζαν την καθαριότητα της εκκλησίας και τα φαγητά για όλο τον κόσμο που θα πήγαινε στην Παναγία την ημέρα της γιορτής. Έτσι την ημέρα της Παναγίας κόσμος πολύς ανέβαινε πεζοπορώντας κατά ομάδες από το χωριό ή και τα άλλα γύρω χωριά για την Παναγία, και όταν ο παπάς που έφτανε με τις πρώτες ομάδες, έκρινε ότι είχαν φθάσει οι περισσότεροι, άρχιζε τον εκκλησιασμό... Όταν τελείωνε η «εκκλησία» με το δεύτερο «Χριστός Ανέστη», σχεδόν είχαν φτάσει όλοι. Ήθελαν όλοι να προλάβουν έστω και το δεύτερο «Χριστός Ανέστη». Όταν τελείωνε ο εκκλησιασμός, ενώπιον των ευχών του παπά και την ευλογία της Παναγίας γίνονταν οι «Βλάμηδες» και οι «Μότρουμες».

Διευκρινίζω δε, πως μέσα στην εκκλησία χώραγαν μόνο περί τα 40 άτομα, και έτσι οι περισσότεροι έμπαιναν για λίγο, άναβαν το κερί, ασπάζονταν τις εικόνες, και έβγαιναν απ' έξω, «για να χωράνε να περάσουν... να προσκυνήσουν κι' άλλοι...».

Μετά τον εκκλησιασμό, έξω από την εκκλησία γινόταν προσφορά σε όλους τους «προσκυνητές» από τους τσοπάνηδες της περιοχής, ψητού αρνιού ή κατσικιού, φρέσκου τυριού και γιαουρτιού. Αμέσως μετά άρχιζαν οι χοροί και τα τραγούδια. Το γλέντι γινόταν συνήθως με τραγούδια ή κανένα παλιό «γραμμόφωνο». Πολύ σπάνια θα τύχαινε καμιά χρονιά να πάνε και οργανοπαίχτες. Πού να φθάσει επαγγελματίας οργανοπαίχτης εκεί ψηλά! Προτιμούσαν τα πανηγύρια «στα χαμηλά χωριά, που ήταν εύκολος ο δρόμος».

Και κάτι ακόμη από τις παιδικές μου αναμνήσεις για τη γιορτή της Παναγίας στην Παλιοσενίτσα. Προ και κατά την κατοχή μια πρωτότυπη και ευχάριστη διασκέδαση ήταν «το σημάδι των αντρών στο ντουφέκι». Βρισκόμουν, μικρό παιδί, με τον αδελφό του πατέρα μου, τον θείο Θωμά στον κάμπο.... Ανήμερα της Παναγίας, και ακούω κατά το μεσημέρι ντουφεκίες ψηλά στην Παλιοσενίτσα. Τρόμαξα! Ο θείος μου με καθυσήχασε. «Δεν κάνουν πόλεμο. Ρίχνουν σημάδι οι άντρες που πήγαν στην Παναγία». Μου εξηγούσε κιόλας: Αυτό το «κάουου» είναι η «αραβίδα» του τάδε, εκείνο το τακ – κάου είναι το «μάουζερ» το δικό μας.... Κι' άλλα, κι' άλλα, ντουφέκια γνωστά του!

Την άλλη χρονιά ζήτησα και πήγα στη γιορτή στην Παναγία, και τα είδα όλα για πρώτη φορά, και τα έζησα από κοντά! Όταν στην κατοχή οι «Τουρκαλβανοί του Μαργλίτσι (Μαργαριτίου) και του Λιουαράτι (Καταβόθρας)» είχαν συμμαχήσει με τους Ιταλούς, «οι μερακλήδες σκοπευτές» του χωριού μας δεν φοβόντουσαν και συνέχιζαν «να κάνουν σημάδι στο ντουφέκι» την ημέρα της Παναγίας. Μαζευόντουσαν για το σημάδι, κυρίως και άλλοι από τα γύρω χωριά της περιοχής μας, κι' όχι μόνο από την Σενίτσα (Ελευθέρι).

Έλεγαν, μάλιστα, μερικοί προνοητικοί: «Μη ρίχνετε φέτος σημάδι στην Παναγία, γιατί οι Τουρκαλβανοί γνωρίζουν τα ντουφέκια μας και θα μας προδώσουν στους Ιταλούς». Και απαντούσαν οι ψυχραιμότεροι: «Όσα περισσότερα ντουφέκια ακούγονται, τόσο περισσότερο μας υπολογίζουν οι Τουρκαρβανίτες και μας φοβούνται...». Και έτσι «το σημάδι στο ντουφέκι» γινόταν ακόμη και στα πρώτα μαύρα χρόνια της κατοχής.

Αυτή ήταν η Παναγία της Παλιοσενίτσας και έτσι γιορταζόταν παλιότερα

Σήμερα είναι ένα όμορφο εκκλησάκι, επισκευασμένο που τα καντήλια του είναι συνήθως αναμμένα από τους ελάχιστους τσοπάνηδες που έμειναν στην γύρω περιοχή.

Την ημέρα που γιορτάζει, πηγαίνει και σήμερα πολύς κόσμος και μάλιστα μερικοί με αυτοκίνητα και τρακτέρ, με ραδιοκασετόφωνα και με αυτόματες φωτογραφικές μηχανές. Γιορτάζουν με τις συνήθειες της σημερινής πολυτέλειας, φωτογραφίζονται και φωτογραφίζουν σημερινές στιγμές. Γιορτάζουν με την άνεση της εξωτερικής όψης, του σημερινού πολιτισμού και διηγούνται μόνο οι παλιότεροι τις σκηνές, τα εθίματα και τα αισθήματα των «παλιών εκείνων χρόνων!!!!...»

Αυτό που είναι βέβαιο, αυτό που δεν αλλάζει ποτέ, είναι ότι η Παναγία της Παλιοσενίτσας, είναι πάντα ζωγραφισμένη, μέσα στις καρδιές μας, σε όλους όσους έτυχε να πάμε εκεί, είτε παλιότερα, είτε σήμερα και δεν συγκρίνεται η ομορφιά της με καμία εκκλησία των μεγαλουπόλεων, όσο κι' αν εκεί τις στολίζουν με μάρμαρα και τις φωτίζουν με χρυσαφένιους πολυελαίους.

Έτσι θυμάμαι και έτσι την βλέπω εγώ πάντα την Παναγία της Παλιοσενίτσας!!!

Με συγκίνηση και ευλάβεια στην σκέψη της!...

Ελευθέρι (Σενίτσα)
Απρίλης 1984

Μάρκος Θάνος